

АНТРАПАЛОГІЯ РЭВАЛЮЦЫІ: ПАЎСЯДЗЁННАЕ ЖЫЦЦЁ МІНЧАН У 1917 г.

А. А. ГУЖАЛОЎСКІ^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Разглядаюцца асаблівасці паўсядзённых практык насельніцтва Мінска паміж Лютаўскай і Кастрычніцкай рэвалюцыямі 1917 г. Аналізуецца паводзіны гарадскіх жыхароў ва ўмовах змены ўлады, ваенных дзеянняў, гаспадарчай разрухі. Характарызуецца спробы самастойнага вырашэння праблем насельніцтвам.

Ключавыя словы: Лютаўская рэвалюцыя; Першая сусветная вайна; насельніцтва горада; паўсядзённасць; забеспячэнне; злачыннасць; беспрацоўе; адпачынак; бежанцы.

АНТРОПОЛОГИЯ РЕВОЛЮЦИИ: ПОВСЕДНЕВНАЯ ЖИЗНЬ МИНЧАН В 1917 г.

А. А. ГУЖАЛОВСКИЙ¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Рассматриваются особенности повседневных практик населения Минска между Февральской и Октябрьской революциями 1917 г. Анализируется поведение городских жителей в условиях смены власти, военных действий, хозяйственной разрухи. Характеризуются попытки самостоятельного решения бытовых проблем населением.

Ключевые слова: Февральская революция; Первая мировая война; население города; повседневность; снабжение; преступность; безработица; досуг; беженцы.

ANTHROPOLOGY OF REVOLUTION: DAILY LIFE OF MINSK RESIDENTS IN 1917

A. A. HUZHALOUSKI^a

^aBelarusian State University, Niezaliežnasci Avenue, 4, 220030, Minsk, Belarus

The article discusses the peculiarities of everyday practices of the population of Minsk between the February and October revolutions of 1917. The behavior of urban residents under conditions of a change of power, military action, economic disruption is analyzed. Attempts to solve domestic problems independently are characterized.

Key words: February Revolution; First World War; city population; everyday life; crime; unemployment; leisure time; refugees.

Образец цитирования:

Гужалоўскі А. А. Антрапалогія рэвалюцыі: паўсядзённае жыццё мінчан у 1917 г. // Часоп. Беларус. дзярж. ун-та. Гісторыя. 2017. № 3. С. 20–29.

For citation:

Huzhalouski A. A. Anthropology of revolution: daily life of Minsk residents in 1917. *J. Belarus. State Univ. Hist.* 2017. No. 3. P. 20–29 (in Belarus.).

Автор:

Александр Александрович Гужаловский – доктор исторических наук, профессор; профессор кафедры этнологии, музеологии и истории искусств исторического факультета.

Author:

Alexander A. Huzhalouski, doctor of science (history), full professor; professor at the department of ethnology, museology and art history, faculty of history.
huzhalouski@gmail.com

Уводзіны

Нягледзячы на вялікую колькасць літаратуры, прысвечанай падзеям 1917 г. у Мінску, тагачаснае паўсядзённае жыццё людзей застаецца малавывучаным [1–3]. Народныя масы ў большасці прац выступаюць у якасці фону для аповеду пра важныя гістарычныя падзеі. Нявывучанымі застаюцца рэальныя жыццёвыя праблемы і інтарэсы «маленькага» чалавека, яго каштоўнасны арыен-

тацыі ў пераломны момант гісторыі. Між тым пранікненне ў псіхалогію людзей, якія перажывалі рэвалюцыйныя трансфармацыі, рэканструкцыя іх бытавых практык і паводзін дазволіць не толькі зазірнуць на ніжнія паверхі гістарычнага працэсу, якім традыцыйна не надаецца належнай увагі, але і лепш зразумець логіку развіцця палітычных падзей 1917 г.

Асноўная частка

На пачатку XX ст. Мінск паступова ператвараўся ў эканамічны, палітычны і культурны цэнтр беларускіх этнічных земляў. Адпаведна адбываліся змены ў паўсядзённым жыцці насельніцтва горада, якое рабілася больш сацыяльна і этнічна разнастайным, дынамічным, ліберальным. Побыт гараджан змяняўся пад уздзеяннем развіцця прамысловай вытворчасці, транспарту, новых тэхналогій у камунальнай гаспадарцы. Змены ў традыцыйных паўсядзённых практыках мінчан адбываліся не толькі ў выніку мадэрнізацыйных працэсаў, але і пад уплывам Першай сусветнай вайны. У Мінску знаходзіўся штаб Заходняга фронту, прадстаўніцтвы розных арганізацый па яго матэрыяльна-тэхнічным забеспячэнні, ваенная камендатура, гарнізон. Кожны дзень праз Віленскі і Аляксандраўскі вакзалы па чыгунцы ў бок фронту везлі ваеннаслужачых, тэхніку, харчовыя тавары, у адваротны бок ішлі санітарныя саставы з параненымі і хворымі. Горад апынуўся ў цэнтры вызначанай камандуючым Заходнім фронтам рысы Полацк – Мінск – Мазыр, на захад ад якой пачыналася прыфрантавая зона. Знаходзіцца ў яе межах без адпаведнага дазволу цывільным асобам было забаронена.

Падчас вайны змяняліся дэмаграфічныя паказчыкі, умовы сацыяльнага і бытавога існавання, а разам з імі – асноўныя характарыстыкі гарадской паўсядзённасці. Калі да пачатку вайны ў Мінску пражывалі 110 тыс. чалавек, то ў 1917 г. гэта лічба павялічылася амаль у два разы і дасягнула 200 тыс. чалавек, а разам з прыгарадамі – 250 тыс. чалавек. Усе яны размясціліся ў 7,1 тыс. будынкаў на плошчы 20 кв. верст¹. Усеагульная мабілізацыя прывяла да замены больш як паловы карэннага мужчынскага насельніцтва Мінска ваеннымі, рабочымі і служачымі тылавых арганізацый, а таксама ваеннапалоннымі. У горадзе і наваколлі з'явілася шмат бежанцаў, якія колькасна павялічылі этнічныя групы палякаў і рускіх, а таксама стварылі новыя супольнасці – групы латышоў і літоўцаў. Паводле перапісу насельніцтва, які праводзіўся мінскай гарадской управай у верасні 1917 г., суадносіны

асноўных этнічных груп, што пражывалі ў той час у горадзе, выглядалі наступным чынам: 44 % яўрэяў, 26,5 % рускіх, 23,4 % палякаў, 2,4 % беларусаў [1, с. 21].

Сярод прадстаўнікоў новых этнічных супольнасцей, якія з'явіліся ў Мінску, былі кітайцы, якія працавалі пераважна на тылавых будаўнічых, дарожных, пагрузачна-разгрузачных працах. Некаторыя з іх, напрыклад шпага- і змееглытальнікі, уносілі ў гарадское вулічнае жыццё новыя экзатычныя фарбы². На цяжкіх фізічных працах былі таксама заняты прадстаўнікі іншых, невядомых для большасці гараджан, нацыянальных груп – сарты (узбекі і таджыкі) і кіргізы (уласна кіргізы і казахі). Яны не размаўлялі па-руску, не ўступалі ў кантакт з мясцовым насельніцтвам і жылі ў палатках у наваколлі горада.

Калі 27 лютага 1917 г. у Петраградзе пачалося ўзброенае паўстанне, жыццё мінчан ішло сваім звычайным мерным ходам. Раніцай мінскі губернатар У. А. Друцкі-Сакалінскі прыняў гарадскога галаву С. Б. Хржанстоўскага. Падчас іх размовы абмяркоўвалася апошняя пастанова Мінскай гарадской думы аб забароне вытворчасці ва ўмовах дэфіцыту ў горадзе цукру, салодкіх мучных вырабаў. Мінскі паліцмайстар А. А. Лебыда ў той дзень, напярэдадні крыгаходу, выправіўся аглядаць берагі Свіслачы, а таксама небяспечныя ледзяшы, што ўтварыліся на дахах дамоў. Удзень сваякі і былыя пацыенты пахавалі ардынатар Мінскага яўрэйскага шпіталю Г. Я. Ліўшыц, якая дзякуючы сваёй дабрыні і прафесіяналізму карысталася вялікай папулярнасцю ў бедных мінчан. Бліжэй да вечара прыхільнікі творчасці І. Мазжухіна запоўнілі кіна-тэатр «Эдэн», дзе дэманстравалася псіхалагічная драма «На вяршыні славы». Аматыры тэатральнага мастацтва накіраваліся на прэм'еру п'есы «Злачынства на заезным двары» ў выкананні трупы Кіеўскага гарадскога тэатра³.

Але ўжо на пачатку сакавіка выгляд вуліц горада змяніўся. З былой Саборнай плошчы, перайменаванай у плошчу Свабоды, знік помнік імператару Аляксандру II. У скверы, на трэку, каля Залатагор-

¹Мінский голас. 1917. 26 апр. (№ 2412). С. 3.

²Консторум И. Китайцы // Варшав. утро. 1917. 2 июля (№ 397). С. 3.

³Мінский голас. 1917. 27 февр. (№ 2362). С. 1–4.

скага касцёла штодня праходзілі мітынгі. У гарадской прасторы дамінаваў чырвоны колер шматлікіх рэвалюцыйных сцягоў, транспарантаў, а таксама бантаў, якія прымацоўвала да грудзей дэмакратычная грамадскасць. У красавіку газета «Мінский голос» паведамляла: «Апошнім часам у Мінск прыбылі з ссылкі і турмаў шмат вызваленых палітычных, якія вяртаюцца, як кажуць, у чым бог паслаў»¹ (тут і далей пераклад наш. – А. Г.). Непрыемнымі прыкметамі надыходу рэвалюцыйнага часу было павелічэнне крымінальнай вулічнай актыўнасці і засмечанасць грамадскіх месцаў.

У 1917 г. у Мінску яшчэ больш, чым у папярэднія ваенныя гады, узрос дэфіцыт жылля. Гэта было абумоўлена дадатковай нагрузкай на інфраструктуру горада ў выніку рэвалюцыйных падзей. Да старых праблем, такіх як размяшчэнне тылавых арганізацый і параненых (у Мінску пражывалі 6 тыс. воінаў-калек), дадаліся новыя: наплыў з Гродзенскай і Віленскай губерняў бежанцаў, якія спрабавалі вярнуцца дамоў у спадзяванні на хуткае рэвалюцыйнае замірэнне. Пасля захопу немцамі Рыгі ў Мінск прыбыла новая хваля бежанцаў, на гэты раз з захаду. У выніку павелічэння колькасці насельніцтва пакой сярэдніх памераў у кватэры альбо доме летам каштаваў прыкладна 150 руб. у месяц. Рост цэн на жыллё прыпыніла пастанова Часовага ўрада, якая з 5 жніўня 1917 г. абмяжоўвала кватэрную плату памерамі, якія існавалі да 19 ліпеня 1914 г., а таксама забараняла домаўласніку ў аднабаковым парадку высяляць наймальніка жылля².

У ліпені Мінская гарадская дума павялічыла падатак на нерухомасць у залежнасці ад яе прыбытковасці на 32–65 %, а таксама падатак для ўладальнікаў аўта-, мота- і велатэхнікі, коней і сабак. Так, за ўтрыманне сабакі яе ўладальнік быў абавязаны плаціць гораду 10 руб. у год. Павялічыліся таксама кошты на камунальныя паслугі. Напрыклад, новы тарыф на электрычнасць для фізічных асоб павысіўся да 70 капеек за кілават, для камерцыйных устаноў – да рубля. Месячная абаненцкая плата за тэлефон узнялася амаль напалову і складала 8 руб. У кастрычніку павысіліся тарыфы на праезд у грамадскім транспарце (конным трамваі)³.

Пасля Лютаўскай рэвалюцыі паскорыўся працэс інфляцыі: абясцэньваўся расійскі папярковы рубель, што ў спалучэнні з павышэннем цэн прыводзіла да падзення жыццёвага ўзроўню насельніцтва. У 1917 г. старшыня Мінскай гарадской думы атрымліваў 450 руб. у месяц, будаўнічы рабочы – 200, журналіст – 150, міліцыянер – 140, настаўнік – 100,

сястра міласэрнасці – 70, тэлефаністка – 40, прачка – 30 руб. Што ў рэальнасці стаяла за гэтымі лічбамі, дазваляюць уявіць наступныя радкі з дзённіка мінскага рабочага-чыгуначніка І. П. Голубева, чыя прафесія з’яўлялася адной з найбольш высокааплачваных: «1 кастрычніка 1917. Нядзеля. Зайшоў у ашчадную касу, унёс грошай 300 руб. на сваю кніжку. Заробак атрымаў за жнівень у памеры 427 руб. 30 кап. Заробак даволі вялікі, але страшэнная дарагоўля ўсё жарэ. Цяпер фунт сала каштуе 3 руб. 50 кап., фунт масла – 4 руб. 50 кап., фунт жытняга хлеба – 20 кап., боты – 150 руб. Пра адзенне страшна і казаць. Рабочы гарнітур – 100 руб. і г. д. За тры гады я сабе ніякага адзення не набыў, усё старое даношваю, перашываю. І таму ў мяне невялікая эканомія атрымліваецца»⁴.

На пачатку жніўня ў Мінскім Савеце рабочых і салдацкіх дэпутатаў знаходзілася на ўліку звыш тысячы беспрацоўных. Акрамя іх, у горадзе была вялікая колькасць незарэгістраваных асоб, якія шукалі працу. Іх стала яшчэ больш пасля закрыцця ў сярэдзіне жніўня папіроснай і канвертнай фабрык, дзе працавалі больш за 500 рабочых. Мінская гарадская дума выдзеліла для дапамогі беспрацоўным суму ў памеры 30 тыс. руб.⁵

У гэтых умовах без працы засталіся перш за ўсё прадстаўнікі інтэлігентных прафесій – інжынеры, настаўнікі, бухгалтары, – якія не маглі знайсці ніякай працы. Крыху прасцей было працаўладкавацца цеслярам, кавалям, швачкам, але і ім прапаноўваліся пераважна вакансіі з мізэрнай аплатай. Будаўнік І. З. Грабенчык так ахарактарызаваў сітуацыю на гарадскім рынку працы для прадстаўнікоў яго прафесіі: «Пасля Лютаўскай рэвалюцыі беспрацоўе было неверагоднае, ніхто нічога не будаваў. Будаўнікі натуральна галадалі, займаліся чым заўгодна, напрыклад, ехалі на вёску класці печ за пуд мукі»⁶.

На фоне галечы асноўнай масы гараджан выдзяляўся шыкоўны лад жыцця штабістаў, «земгусараў», а таксама розных дзялкоў і спекулянтаў, якія нажывалі на аперацыях па пастаўках у дзеючую армію вялікія грошы. Кожны вечар у лепшай у горадзе кавярні «Селект» пакідалі значныя сумы дарага апаранутыя мужчыны і жанчыны. Мінскія гандляры дэманстравалі высокую ступень прыстасавальнасці да любога палітычнага рэжыму і здольнасць абыходзіць усе забароны. Зрэшты, у гандлі, які рабіўся сродкам выжывання, спрабавалі сябе прадстаўнікі розных сацыяльных груп, нават салдаты, якія адкрыта прадавалі казённую маёмасць на рынках горада.

¹Мінский голос. 1917. 26 апр. (№ 2412). С. 3.

²Журнал заседаний Временного правительства, март–октябрь 1917 г. М., 2001. Т. 3. С. 240–249.

³Нац. гіст. архіў Беларусі. Ф. 24. Воп. 1. Спр. 3659. Арк. 72, 73.

⁴«Счастье мое...» Дневники Иосифа Голубева. 1916–1923. Минск, 2002. С. 86.

⁵Нац. гіст. арх. Беларусі. Ф. 24. Воп. 1. Спр. 3660. Арк. 66.

⁶Нац. арх. Рэсп. Беларусь. Ф. 60п. Воп. 4. Спр. 128. Арк. 2.

На працягу вайны сельскагаспадарчая вытворчасць скарачалася, абмен паміж вёскай і горадам парушаўся, узрасла грашовая-папяровая эмісія, што прыводзіла да зніжэння курса рубля. Неўзабаве пасля пачатку вайны з мэтай барацьбы супраць павышэння цэн на прадукты харчавання мінскія ўлады – губернатар, гарадская дума, ваенна-харчовая камісія – пачалі ўводзіць таксы – верхнія цэнавыя максімумы. Таксаваліся аптovyя і рознічныя цэны на базавыя прадукты харчавання, такія як хлеб, мяса, цукар, рыба, алеі, што ва ўмовах адсутнасці адзінай дзяржаўнай сістэмы рэгуліроўкі цэн часта прыводзіла да іх знікнення з Мінска і з'яўлення ў іншых месцах па больш высокіх, рыначных коштах. З 1915 г. Мінская гарадская дума ўввела абмежаванні ў спажыванні мясапрадуктаў, тады ж з'явілася нармаваная (па бонах) выдача жыхарам мукі, мяса, рыбы, круп, солі¹.

Адным з першых крокаў Часовага ўрада, накіраваных на стабілізацыю харчовага рынку, было ўвядзенне хлебнай манаполіі: 25 сакавіка 1917 г. з'явіўся закон «Аб перадачы хлеба ў распараджэнне дзяржавы», згодна з якім вытворца павінен быў прадаваць дзяржаве па цвёрдых коштах усе лішкі збожжа². Гэты захад не даў чаканых вынікаў і прывёў да масавай спекуляцыі, пашырэння чорнага рынку і яшчэ большага павелічэння цэн. Бескантрольная папярова-грашовая эмісія разбурала таварна-грашовую сістэму, што прыводзіла да пашырэння карткавай сістэмы размеркавання. На працягу 1917 г. у Мінску з'явіліся боны на цукар, яйкі, масла, гарбатку, газу, дровы, а таксама некаторыя іншыя спажывецкія тавары. Бонавыя кніжкі гараджане атрымлівалі ў харчовым камітэце пры наяўнасці пашпарта і выпіскі з дамовай кнігі³.

Атаварваліся боны ў крамах, да якіх гараджане прымацоўваліся па месцы жыхарства. Напрыклад, у сярэдзіне чэрвеня мучнымі вырабамі жыхароў горада забяспечвала 101 хлебная крама з разліку 2 фунты (819 г) на чалавека на тыдзень па цане 23 кап. за бохан. Рабочыя, занятыя на фізічных работах, атрымлівалі паўтарачную норму. Ва ўмовах збожжы ў пастаўках мяса з паўднёвых губерняў мінскія мяснікі, нягледзячы на ўведзеныя таксы, узнялі цану на тавар да 2 руб. 30 кап. за фунт. У той жа час «беларускі хлеб» – бульбу, якая знаходзілася ў вольным продажы, – можна было набыць па цане 1 руб. 60 кап. за пуд (10 кап. за кілаграм)⁴.

Увосень 1917 г., нягледзячы на намаганні губернскай харчовай управы, забеспячэнне Мінска прадуктамі, перш за ўсё хлебам, пагаршалася. У раздзеле афіцыйнай хронікі мінскай газеты «Варшавское утро» за 29 верасня чытаем: «Учора [Мінская] гарадская дума да позняй ночы абмяркоўвала перспектывы хлебнага голаду»⁵. Беларуская пісьменніца і грамадскі дзеяч Л. А. Сівіцкая-Войцік наступным чынам перадавала сітуацыю, што склалася ў горадзе ўвосень 1917 г.: «Цяжка тады жылося... Крамы пустыя, хлеб добра калі ўдалося купіць у салдатаў, на рынку пуста... прабавалі г. зв. “муку” з сухіх абаранкаў. Толькі бульбы то яшчэ купіць можна было. Былі дні, калі на снеданне замест хлеба ды гарбаты мама смажыла бульбяныя блінкі»⁶. Вялікай радасцю для дачкі і маці быў прыезд з фальварка Мігаўка А. Уласава, які прывёз адтуль «аграмадны бохан хлеба». Паралельна з нарміраванай сістэмай размеркавання прадуктаў існаваў вольны рынак, дзе можна было набыць літаральна ўсё – ад антыкварных прадметаў да аўта- і мотатэхнікі. Цэны на асноўныя прадукты харчавання з лютага па кастрычнік выраслі на ім у 5–8 разоў.

Найбольш запатрабаваным на рынку таварам быў алкаголь, продаж якога забаранілі яшчэ ў 1914 г. Збытам алкагольных вырабаў у Мінску займаліся рэстараны, кавярні, чайныя, якія перыядычна штрафаваліся і нават зачыняліся за незаконны гандаль. Тым не менш звышдаходы, якія атрымлівалі ўдзельнікі нелегальнага алкагольнага гандлю, пераважаў страх пакарання. Напрыклад, пры двухрублёвым сабекошце вырабу бутэлькі самагону яна прадавалася ў залежнасці ад гатунку ад 5 руб. («ханжа») да 28 руб. («крышталізацыя»). Бутэлка спірту каштавала на чорным рынку 50 руб.⁷

Ва ўмовах харчовых цяжкасцей Мінская гарадская дума стварыла арцель сельскагаспадарчых работ, якая складалася з бежанцаў і ваеннапалонных. Іх намаганнямі ўвосень 1917 г. горад атрымаў неблагі ўраджай бульбы, капусты і морквы ва ўрочышчы Людамонт⁸. Адначасова жыхары горада паводле ўласнай ініцыятывы арганізоўвалі пункты гармадскага харчавання. З сярэдзіны красавіка ад 14-й да 16-й гадзіны абеды па прымальных коштах прапаноўвала «беларуская сталовая»⁹. Уласныя сталовыя мелі земскія ўстановы і прафсаюзныя арганізацыі. У першым нумары друкаванага органа Мінскага Савета рабочых і салдацкіх дэпутатаў паведамлялася, што «...у сувязі харчовым крызісам

¹Новая серія прадуктоваў по бонам // Минский голос. 1917. 25 янв. (№ 2329). С. 3.

²Законы и постановления. Сборник указов и постановлений Временного правительства. Петроград, 1917. Вып. 1. С. 69–109.

³Минский голос. 1917. 2 июня (№ 2442). С. 4.

⁴Варшав. утро. 1917. 2 июня (№ 2442). С. 3.

⁵Варшав. утро. 1917. 2 июня (№ 2442). С. 3.

⁶Верас З. Выбраныя творы. Мінск, 2015. С. 138.

⁷«Ханжа» и «самогонка» // Варшав. утро. 1917. 30 авг. (№ 442). С. 3.

⁸Варшав. утро. 1917. 19 сент. (№ 458). С. 3.

⁹Минский голос. 1917. 14 апр. (№ 2403). С. 1.

у хуткім часе адкрываецца сталовая-буфет для членаў Выканаўчага камітэта і Савета. Абеды і вячэры будуць адпускаць па сабекошце»¹.

Санітарнае становішча ў Мінску рэзка пагоршылася пасля з'яўлення ў горадзе вайсковых кантынгентнаў, а таксама плыней бежанцаў. У 1915 г. у дапамогу камітэту Мінскай гарадской думы, які адказваў за санітарна-эпідэміялагічнае становішча, камітэт Заходняга фронту Усерасійскага саюза гарадоў стварыў ваенна-санітарную камісію. Сітуацыю ўскладнялі прыродныя катаклізмы, у прыватнасці паводка, якая адбылася ў Мінску ў канцы сакавіка 1917 г. Тады ўзровень вады ў Свіслачы ўзняўся на паўтара сажня, у выніку чаго былі затоплены першыя паверхі многіх дамоў, загінулі людзі. На непрацяглы час спыніла працу гарадская электрастанцыя, а разам з ёй і водаправод².

Думскі камітэт па наглядзе за санітарным становішчам 31 сакавіка 1917 г. распрацаваў, а камісія ўхваліла пастанову, у адпаведнасці з якой домаўласнікі кожнай мінскай вуліцы абавязваліся абраць са свайго складу асобу, адказную за ўтрыманне ў чысціні не толькі вуліцы, але і прылеглых да яе двароў. Гэтыя асобы надзяляліся правам рабіць неахайным гаспадарам заўвагі, а ў выпадку іх ігнаравання – паведамляць участковаму камісару міліцыі. Апошні складаў пратакол, які перадаваўся міравому суддзю. Той прымаў рашэнне аб навядзенні парадку, звычайна за кошт вінаватага домаўласніка³.

Востра стаяла праблема асенізацыі. Праз адсутнасць агульнагарадской каналізацыйнай сеткі выграбныя ямы і бруд на вуліцах павялічвалі верагоднасць узнікнення эпідэміі, павышалі колькасць захворванняў і ўзровень смяротнасці. На пачатку красавіка ваенна-санітарная камісія была вымушана звярнуцца да ваеннага камандавання Заходняга фронту з просьбай аб тэрміновым выдзяленні 30 тыс. руб. для ачысткі горада ад прадуктаў жыццядзейнасці яго насельнікаў у аб'ёме 58 тыс. вазоў⁴.

Пітная вада за межамі водаправода, якім карысталіся жыхары цэнтральнай часткі горада, была забруджана. Гэта стварала рэальную магчымасць узнікнення страўнікава-кішэчных эпідэмічных захворванняў. У чэрвені з мэтай папярэджання эпідэміі на гарадскіх рынках з'явіліся ёмістасці з кіпячонай вадой, а таксама плакаты санітарна-

асветніцкага зместу. Міліцыянеры перыядычна забіралі ваду з калодзежаў для правядзення мікрабіялагічных аналізаў⁵. Дадатковыя цяжкасці ў справе забеспячэння санітарна-гігіенічных норм гарадскога жыцця дадавала дзейнасць левых партый і прафсаюзаў. Напрыклад, у адказ на іх заклікі 20 ліпеня неабмежаваную па часе забастоўку абвясцілі работнікі ўсіх мінскіх лазняў⁶.

Праз перавышэнне норм шчыльнасці заселенасці ў Мінску павялічылася колькасць хворых на сыпны тыф. Для барацьбы з гэтай небяспечнай хваробай, якая да восені ў некаторых мясцовасцях Мінскай губерні набыла характар эпідэміі, Міністэрства ўнутраных спраў выдзеліла губернскаму камісару Б. М. Самойленку крэдыт у памеры 10 тыс. руб. Гарадская дума вырашыла адкрыць побач з Аляксандраўскім мостам бясплатную амбулаторыю для беднай часткі насельніцтва⁷.

Аднак колькасць хворых не змяншалася. Шмат заражаных было выяўлена ў рабочых дружных Камітэта ўсерасійскіх земскага і гарадскога саюзаў па забеспячэнні арміі пад Мінскам. Сучаснік пакінуў наступнае апісанне санітарна-бытавых умоў, у якіх жылі рабочыя: «У зямлянцы даўжынёй 20 і шырынёй 8 аршынаў жыве больш за 100 чалавек. Святло і паветра ў ёй адсутнічае, на падлозе – бруд. Пасярэдзіне зямлянкі збудаваны двух'ярусныя брудныя нары, на якіх покатам спяць рабочыя разам з усёй сваёй маёмасцю. Значная іх колькасць наладзіла гнёзды пад нарамі, на голай зямлі. Палаткі кіргізаў маюць яшчэ больш сумны выгляд – без пячэй, падлогі і нар. Каб сагрэцца, кіргізы распальваюць вогнішчы ўнутры палатак. Вошай – хоць рыдлёўкай грабі. Няма пральні, сушылак, рукамыніц. Мужчыны і жанчыны жывуць разам»⁸.

Павялічылася таксама колькасць венерычных захворванняў. Пра вастрыню пытання барацьбы з імі сведчыла наступная аб'ява, якая з'явілася ў газеце «Мінский голос» у канцы красавіка 1917 г.: «Школьны фельчар прымае па венерычных захворваннях і пранцах з паловы трэцяй да паловы сёмай па адрасе Захар'еўская 101–4»⁹. Ва ўмовах дэфіцыту кваліфікаванай медыцынскай дапамогі праблема венерычных захворванняў, якія набывалі эпідэмічны характар, асабліва сярод ваеннаслужачых, стала тэмай спецыяльнага пасяджэння ваенна-санітарнай камісіі ў сярэдзіне ліпеня. Было вырашана ўзмацніць нагляд за прастытуткамі, а таксама

¹Бюл. Минского совета рабочих и солдат. депутатов. 1917. 27 окт. № 1. С. 2.

²Минский голос. 1917. 28 марта (№ 2389). С. 3.

³Минский голос. 1917. 31 марта (№ 2392). С. 3.

⁴Минский голос. 1917. 6 апр. (№ 2396). С. 3.

⁵Варшав. утро. 1917. 14 июня (№ 357). С. 3.

⁶Варшав. утро. 1917. 14 июня (№ 357). С. 3.

⁷Нац. гіст. арх. Беларусі. Ф. 24. Воп. 1. Спр. 3660. Арк. 66.

⁸Изв. Совета рабочих и солдатских депутатов, Минск. 1917. 27 авг. (№ 58). С. 4.

⁹Минский голос. 1917. 26 апр. (№ 2412). С. 4.

адкрыць некалькі новых бясплатных амбулаторый для «венерыкаў»¹. Першая з іх распачала прыём хворых (мужчын і жанчын) ужо на пачатку жніўня².

Сацыяльна-эканамічная сітуацыя ў горадзе, якая на працягу 1917 г. пагаршалася, паўплывала на рэзкае павелічэнне смяротнасці ў выніку атручвання алкагольнымі сурогатамі. Пра падобныя выпадкі ў раздзеле «Хроніка» рэгулярна паведамлялі гарадскія газеты, напрыклад: «Уначы на Кальварыйскай вуліцы знойдзена цела нежывой жанчыны. Атручванне дэнатуратам»³. Рэвалюцыйныя змены дадалі ў псіхіятрычнае аддзяленне губернскага земскага шпітала новых пацыентаў, колькасць якіх да сярэдзіны лета дасягнула 150 чалавек⁴.

У 1917 г. мінчане маглі штодня выправіцца з Аляксандраўскага вакзала на хуткім цягніку мясцовага фарміравання ў Маскву, а таксама на двух пасажырскіх – у Пагарэльцы і Лунінец. На Віленскім вакзале прадаваліся квіткі на пасажырскія цягнікі мясцовага фармавання «Мінск – Бахмач» і «Мінск – Маладзечна». Акрамя таго, праз мінскія вакзалы ішлі праходныя пасажырскія цягнікі (напрыклад, «Петраград – Кіеў»), а таксама вайсковыя і санітарныя эшалоны⁵. На працягу 1917 г. на чыгунцы павялічваліся крызісныя з'явы: скарачалася колькасць вагонаў і паравозаў, рухомы склад амаль не абнаўляўся, пагаршаўся стан пуцей. Вагоны ўсіх класаў, у тым ліку спальныя, былі перапоўнены ваеннаслужачымі, мяшэчнікамі, «зайцамі» з рознымі фіктыўнымі пасведчаннямі. Летам зніклі хуткія цягнікі, а чыгуначнікі ў сувязі з пагаршэннем крымінальнай сітуацыі атрымалі дазвол на нашэнне зброі. Стан анархіі, у які паступова пераходзіла чыгунка, непазбежна вёў да катастроф, адна з якіх адбылася 27 ліпеня паміж станцыямі Жодзіна і Вігенштэйнская. У той дзень пасажырскі цягнік сутыкнуўся з некалькімі вагонамі, якія адчапіліся ад санітарнага эшалона, у выніку чаго 9 чалавек загінулі, а 40 былі паранены⁶.

Дадатковую блытаніну ў работу мінскага транспарту, як чыгуначнага, так і гарадскога, унёс дэкрэт Часовага ўрада аб пераходзе краіны на летні час з 1 ліпеня 1917 г., калі стрэлкі гадзіннікаў трэба было перавесці на гадзіну наперад. У той дзень многім гараджанам, якія спазняліся, давялося замест коннага трамвая (конкі), дзе кошт праезду па-ранейшаму складаў 15 кап., скарыстацца паслугамі рамізнікаў, якія бралі за праезд ад плошчы Свабоды да Аляксандраўскага вакзала 2 руб. (ламавыя рамізнікі бралі за дастаўку грузаў на гэту адлегласць 12 кап.)⁷.

Пасведчанне, выдадзенае 8 ліпеня 1917 г. В. Л. Дылу ваенным камандантам Мінска палкоўнікам Кузьмінскім, якое дазваляла наведваць сваякоў у Слуцку

Certificate issued on July 8, 1917 to Jazep Dyla by military commandant of Minsk Colonel Kuzminsky, which allowed to visit J. Dyla's relatives in Slutsk

Лютаяўская рэвалюцыя не выклікала радыкальных змен у баўленні мінчанамі вольнага часу, які з'яўляўся натуральным працягам патрэбы чалавека ў адпачынку, маральна-псіхалагічным і фізічным узнаўленні. Нягледзячы на рост коштаў, мінчане знаходзілі сродкі на набыццё квіткаў у культурна-забаўляльныя ўстановы. У гарадскім тэатры па-ранейшаму выступала трупя антрэпрэнёра Бяляева, які, апрача класічнай драматургіі, ставіў містычныя драмы М. Метэрлінка, а таксама п'есы рускіх сімвалістаў. На сцэне тэатра выступалі славетныя сталічныя гастралёры, такія як оперны спявак А. М. Давыдаў, драматычныя акцёры П. М. Арленеў і браты Адэльгейм. Вялікім поспехам у публіцы карысталіся ўкраінскія драматычныя калектывы, што прывозілі драмы і камедыі – «Запарожац за Дунаем», «Майская ноч», «Наталка-Палтаўка». Прадукцыю лёгкага жанру, кшталту аперэты, вар'етэ, кафэ-шантана, прапаноўвалі летні тэатр «Рэнесанс» у гарадскім садзе, «Камерны тэатр» на Саборнай плошчы, тэатры «Інтымны» на Маскоўскай

¹Варшав. утро. 1917. 15 июня (№ 408). С. 3.

²Варшав. утро. 1917. 11 авг. (№ 430). С. 1.

³Варшав. утро. 1917. 11 июля (№ 404). С. 3.

⁴Варшав. утро. 1917. 17 июня (№ 385). С. 3.

⁵Варшав. утро. 1917. 11 сент. (№ 452). С. 4.

⁶Варшав. утро. 1917. 28 июля (№ 418). С. 3.

⁷Гвоздь. Часовая неразбериха // Варшав. утро. 1917. 2 июля (№ 397). С. 3.

вулицы, «Акварыум» – на Хрышчэнскай, «Парыж» – на Петрапаўлаўскай. Там мелі поспех «песні вулицы» А. Загорскай, цыганскія раманы пад гітару Н. Дулькевіч, куплеты Г. Раздольскага, песні А. Вярцінскага ў выкананні Матэа, які выходзіў на сцэну ў касцюме П'еро. На Камароўцы размяшчаўся Амерыканскі клуб, які заўсёды збіраў шмат народу, бо, апрача кінасеансаў, на яго сцэне адбываліся паказы спектакляў, праходзілі эстрадныя выступленні, у ім працавала бібліятэка, буфет-столовая. Летам 1917 г. тут арганізавалася Першае беларускае таварыства драмы і камедыі¹.

Рэвалюцыя наклала адбітак на вытворчасць расійскіх кінематаграфічных кампаній. Працягваючы распрацоўваць такія жанравыя кірункі, як арыстакратычная трагедыя, містычная драма, авантурная камедыя, яны даволі хутка адгукнуліся на рэвалюцыйныя падзеі шэрагам дакументальных і мастацкіх стужак. Некалькі рэжысёраў і апэратараў здымалі гэтыя падзеі на вуліцах гарадоў. Першыя вынікі падобнай працы, зманціраваныя ў стужкі «Свята рэвалюцыі ў Маскве», «Вялікая расійская рэвалюцыя ў Петраградзе», «Прысяга камандуючага Маскоўскай ваеннай акругі на вернасць Расійскай дзяржаве», мінчане змаглі паглядзець у электратэатры «Мадэрн» ужо ў канцы сакавіка 1917 г.²

Наступны па папулярнасці пасля хронікі рэвалюцыі сюжэт, які распрацоўваўся ў мастацкім кіно, можна вызначыць як «Царская сям'я і Распуцін». У электратэатры «Гігант» поўныя залы збіралі сенсацыйныя карціны «Ганьба дома Раманавых», «Распуцін знойдзены», «Грышка і Аляксандра», у электратэатры «Эдэн» – «Мікалай і балярына», «Распуцін і яго атачэнне»³. Значную цікавасць мінчан таксама выклікалі першыя мастацкія стужкі, знятыя на рэвалюцыйную тэматыку, такія як «Жыццё і смерць лейтэнанта Шміта» альбо «Ахвяра сацыяльнай няроўнасці». Уладальнік электратэатра «Эдэн» рэкламаваў карціну «Вакханалія жарсці» як «знятую паводле рамана А. Мірбо – змагара за роўнасць і волю»⁴.

Разам са з'яўленнем фільмаў рэвалюцыйнай тэматыкі ў рэпертуары кінатэатраў горада ў 1917 г. павялічылася колькасць эратычных стужак, што было прамым вынікам адмены цензурных абмежаванняў. Назвы падобных фільмаў («Тайны гарэ-

ма», «Водар граху», «Аголеная») казалі самі за сябе і не патрабавалі дадатковай рэкламы. Некаторыя з іх прэтэндавалі на рэвалюцыйную пастаноўку пытання аб шлюбе і сям'і.

У адрозненне ад кінематографа, у тэатры прыняццова новай, рэвалюцыйнай драматургіі ў 1917 г. не з'явілася. Рэпертуар тэатральных труп, які прапаноўваўся мінскаму глядачу, часткова змяніўся пераважна за кошт кан'юктурных твораў «на злобу дня». Адзін з іх – пастаўленая ў канцы мая ў гарадскім тэатры п'еса «Вясёлыя дні Распуціна» – быў названы крытыкам «ганьбай мінскай сцэны, агіднай карцінкай»⁵. Нечаканым сюрпрызам для мінскай тэатральнай публікі было з'яўленне Таварыства беларускай драмы і камедыі, якое ўпершыню заявіла пра сябе 23 красавіка на сцэне гарадскога тэатра спектаклямі «Паўлінка» Янкі Купалы і «У зімовы вечар» Элізы Ажэшкі⁶.

Рэвалюцыя не спыніла гастрольна-канцэртнае жыццё, якое дазваляла мінчанам дакрануцца да культурных з'яў сусветнага ўзроўню. Так, 25 красавіка на дабрачынным канцэрце, арганізаваным эсэрамі ў падтрымку свайго друку, у будынку дваранскага сходу выступаў знакаміты скрыпач-віртуоз М. Б. Рэйсан⁷. Пасля канцэрта славутага опернага баса М. І. Вавіча арганізатарам давялося вызваляць спевака ад натоўпу прыхільніц шляхам абястачвання будынку⁸. Тры дні – 2, 4 і 5 верасня – у гарадскім тэатры быў аншлаг з нагоды гастрольнага драматычнага трупы пад кіраўніцтвам М. М. Пеціпа⁹. Ужо 6 верасня на той жа сцэне выступаў славуці танцоўшчык і балетмайстар М. Г. Легат¹⁰. У нядзелю 17 верасня ўсе мінскія аматары фартэп'янага мастацтва сабраліся ў будынку дваранскага сходу на канцэрце сваёй зямлячкі, прафесара Петраградскай кансерваторыі І. А. Венгеравай¹¹. Добрыя водгукі ў прэсе атрымалі канцэрты аматарскага сімфанічнага аркестра аўстрыйскіх ваеннапалонных пад кіраўніцтвам В. А. Складала¹². Нягледзячы на цяжасці рэвалюцыйнага часу, мінчане праводзілі канцэрты і вечарыны ўласнымі сіламі, у тым ліку арганізаваліся выступленні членаў літаратурна-музычнага таварыства «Марсельскія матросы»¹³.

Адным з найбольш распаўсюджаных дэмакратычных відаў забавы гараджан па-ранейшаму за-

¹Рамановіч Я. Беларуская хатка // Горад і годы. Мінск, 1967. С. 61–73.

²Мінскі голас. 1917. 28 марта (№ 2389). С. 1.

³Мінскі голас. 1917. 28 марта (№ 2389). С. 1.

⁴Мінскі голас. 1917. 13 марта (№ 2376). С. 1.

⁵Мінскі голас. 1917. 31 мая (№ 2440). С. 1.

⁶П. К. Беларускі тэатр // Вольная Беларусь. 1917. 26 ліп. (№ 9). С. 3–4.

⁷Мінскі голас. 1917. 26 апр. (№ 2412). С. 4.

⁸Мінскі голас. 1917. 2 июня. (№ 2442). С. 3.

⁹Варшав. утро. 6 сент. (№ 448). С. 1.

¹⁰Варшав. утро. 1917. 6 сент. (№ 448). С. 1.

¹¹Варшав. утро. 1917. 17 сент. (№ 456). С. 1.

¹²Варшав. утро. 1917. 28 марта (№ 2389). С. 1.

¹³Варшав. утро. 1917. 14 апр. (№ 2403). С. 3.

ставалася наведванне садоў, сквераў, іншых грамадскіх месцаў на вольным паветры. У 1917 г. шпацыры ў іх часта спалучаліся з грамадска-палітычнымі акцыямі. Так, 18 красавіка гарадскія ўлады наладзілі грашовы збор у фонд палітычных ахвяр старога рэжыму – «Збор Свабоды». Акцыя суправаджалася народнымі гуляннямі, аўкцыёнам, кабарэ, латарэяй, распродажам¹. Пазней, 22 мая, 9, 24 і 25 чэрвеня, мінчане ахвяравалі грошы на культурна-асветніцкія патрэбы беларускага народа падчас «беларускіх дзён» на вуліцах горада. Ахвотныя запрашаліся на лекцыі па гісторыі Беларусі, а таксама на выставу нацыянальнага мастацтва². Мінскі Савет рабочых і салдацкіх дэпутатаў 8 жніўня арганізаваў маштабную акцыю «Мінск – салдату ў акопы», найбольш цікавыя складнікі якой – канцэрт, танцы, баль-маскарад – адбыліся ў Губернатарскім садзе³.

У чэрвені ўзнавіла сваю працу мінскае аддзяленне міжнароднага спартыўнага таварыства «Санітас». Неўзабаве пад кіраўніцтвам П. А. Шышкова яно правяло гарадскія спаборніцтва па барацьбе, а таксама лёгкай і цяжкай атлетыцы⁴. Урачыстае святкаванне 10-годдзя гімнастычнага таварыства «Сокал» адбылося ў горадзе 3 верасня. Сярод іншых у ім бралі ўдзел члены мясцовага гімнастычнага клуба «Макабі»⁵. Летам 1917 г. аматары фізічных практыкаванняў маглі ўзяць на пракат веласіпеды на трэку ў Губернатарскім садзе. На ўзбярэжжы Свіслачы працавалі купальні з асобнымі нумарамі і «чоўнамі для купання»⁶.

Спякотнае надвор'е, якое ўсталявалася ў пачатку лета 1917 г., было прычынай шматлікіх пажараў у «драўляных» раёнах горада. З імі змагалася пажарнае таварыства. Мінскім пажарнікам – ахвотнікам, лазальшчыкам, рубнікам – дапамагалі эвакуіраваныя ў 1915 г. ковенскія калегі. Пажары лета 1917 г. сталі адным з яскравых успамінаў дзяцінства беларускай актрысы мінчанкі С. М. Станюты: «Летам, калі гарэла, дарослыя бурылі і разнімалі заборы, павеці, каб агонь не перакінуўся далей, на суседскія дамы. Мне, дзяўчынцы, усё гэта здавалася і страшным, і надзвычай цікавым. Цёплымі начамі спаць клаліся на двары – у дамах баяліся падвалаў, дзяжурлілі. Гарэлі крамы, і мы, дзеці, аднойчы елі амаль што смажаныя селядцы з абгарэлых бочак,

а ў другі раз – печаныя яблыкі з пачарнелых яблынь»⁷.

Распад старых сацыяльных сувязей і нестабільная эканамічная сітуацыя стваралі спрыяльнае асяроддзе для міфатворчасці ў выглядзе чутак. Так, у чэрвені мінчане абмяркоўвалі «навіну» пра тое, што ў горад на сталае жыхарства прыедзе Ленін⁸. Неўзабаве ў Мінску пайшла пагалоска пра тое, што нямецкія аэрапланы раскідваюць над горадам і наваколлем бутэлеккі з невядомай вадкасцю⁹. Новую хвалю чутак справакавалі «нейкія цёмныя пракламацыі», якія заклікалі салдат кідаць зброю, а сялян – захопліваць панскую зямлю¹⁰.

Прыкметай новага часу стала павелічэнне колькасці ананімных лістоў у органы цывільнай і ваеннай улады, а таксама ў рэдакцыі газет. «Грамадскія актывісты» пісалі шматлікія даносы, у якіх выкрывалі тайных прыхільнікаў старога рэжыму, служачых палітычнай паліцыі, дэзерціраў. У красавіку мінскі вайсковы начальнік звярнуўся праз газету да гараджан з просьбай не дасылаць «у значнай колькасці» ананімныя даносы на асоб, якія ўхіляюцца ад выканання вайскавой павінанасці, бо звароты без подпісаў не разглядаліся¹¹.

На працягу 1917 г. крымінальнае становішча ў горадзе пагаршалася. Да восені самаганаварэнне, хуліганства, бойкі, крадзяжы, рабаўніцтвы, забойствы дасягнулі катастрофічных памераў. З рубрыкі «Здарэнні» тагачасных мінскіх газет можна даведацца пра тое, што рабаўнікі кожную ноч рабілі ўзброеныя напады на кватэры заможных мінчан, хуліганы спустшалі агароды на хутары Людамонт, павялічылася колькасць здарэнняў з удзелам аўта- і мотатэхнікі, уладальнікі кінематографіі спрабавалі прадаваць білеты без акцызных марак. У Мінску пачалі знікаць дзеці, што раней у спакойным губернскім горадзе было выключнай падзеяй. Адным з найбольш небяспечных стаў раён Камароўкі з прылеглым лесам. Аблюбованы мінчанамі як месца правядзення загарадных пікнікоў, гэта тэрыторыя ператварылася ў крымінальную ўскраіну, дзе стаяў цыганскі табар, а таксама хаваліся ад закону злачынцы і дэзерціры. Актрыса С. М. Станюта ўзгадвала: «Бацька расказваў пра нейкі мітынг каля вакзала: выступала жанчына з прозвішчам Шабат. Раптам стрэл – і яна ўпала, як усё роўна падбітая птушка, раскінуўшы рукі. Баць-

¹Минский голос. 1917. 14 апр. (№ 2403). С. 1.

²Варшав. утро. 1917. 27 июня (№ 394). С. 3.

³Варшав. утро. 1917. 3 авг. (№ 423). С. 3.

⁴Варшав. утро. 1917. 18 июня (№ 386). С. 3.

⁵Минский голос. 1917. 10 мая (№ 2424). С. 3.

⁶Варшав. утро. 1917. 3 июня (№ 349). С. 4.

⁷Станюта А. А. Стэфанія. Мінск, 1994. С. 11.

⁸Варшав. утро. 1917. 8 июня (№ 353). С. 3.

⁹Варшав. утро. 1917. 11 июня (№ 355). С. 3.

¹⁰Гомел. копейка. 1917. 1 июля (№ 1330). С. 3.

¹¹Минский голос. 1917. 7 апр. (№ 2397). С. 3.

ка хацеў гэта адразу ж і замаляваць, але мусіў хавацца ад стрэлаў пад вокнамі цырульні, якія са званам разляталіся на кавалкі ад куль...»¹.

Эфектыўнасць міліцыі, якая існавала ў выглядзе слабападрыхтаваных атрадаў добраахвотнікаў пад кіраўніцтвам М. А. Міхайлава (М. В. Фрунзэ), была абмежаванай. У гэтых умовах гараджане спрабавалі аб'яднаць высілкі па барацьбе са злачыннасцю і гвалтам, ствараючы дамавыя камітэты самааховы. У сярэдзіне мая жыхары вуліц Нова-Маскоўскай, Яўрэйскай, Трубнай, Мацвееўскай, Нова-Раманаўскай, якія ўваходзілі ў 5-ю частку горада, аб'ядналіся ў таварыства самааховы ад злачынных элементаў².

Часта героямі газетнай крымінальнай хронікі разам з цывільным насельніцтвам рабіліся ваеннаслужачыя. У чэрвені 1917 г. жыхары Мінска былі напалоханы з'яўленнем банды «скакуноў», якія рабавалі па начах людзей на вуліцах з дапамогай тэхнічнага прыстасавання – спецыяльных спружын, прымацаваных да ботаў. Акрамя хуткасці, з якой здзяйснялася злачынства, у іх арсенале была таксама псіхалагічная зброя – белыя балахоны з капялюшамі. Абранутыя такім чынам, «скакуны» наводзілі жак на прахожых на Захар'еўскай і некаторых іншых вуліцах горада. Выкрыццё банды, якая складалася пераважна з маладых салдат-дэзерціраў, патрабавала правядзення сумеснай з Мінскім Саветам рабочых і салдацкіх дэпутатаў начной аперацыі з выкарыстаннем пераагранутага ў жанчыну салдата³.

Пэратварэнне ў 1915 г. Мінска ў прыфрантавы горад прывяло да рэзкага павелічэння ў горадзе колькасці адарваных ад нармальнага сямейнага жыцця мужчын – ваенных, а таксама служачых тылавых арганізацый. Падобная сітуацыя стварала павышаны попыт на платныя сексуальныя паслугі, спрыяла прытоку ў горад прастытутаў, якія ў 1917 г. падзяляліся на арганізаваных і неарганізаваных.

Першыя мелі жоўтыя квітоў, праходзілі медагляд і прапаноўвалі паслугі легальна, у бардэлях, большасць якіх знаходзіліся ў раёне Нова-Чырвонай вуліцы. Другія працавалі нелегальна, з рызыкай для здароўя і нават жыцця, на вуліцах, вакзалах, у рэстаранах і іншых публічных месцах. Найвялікшая канцэнтрацыя неарганізаваных прастытутаў была ў гарадскім скверы, дзе абураныя мінчане патрабавалі паставіць пост міліцыі⁴.

Росквіт платнага кахання непазбежна прыводзіў да пашырэння венерычных захворванняў. Штодня ў міліцыю паступала інфармацыя пра хворых прастытутаў, якія падлягалі ізаляцыі і адпраўцы на прымусовае лячэнне. Але ў сувязі з недахопам спецыялістаў, а таксама месцаў у шпіталях нярэдка затрыманыя міліцыянерамі жанчыны вярталіся на вуліцу ўжо на наступны дзень. Карэспандэнт газеты «Мінский голас» лаканічна паведамляў у канцы мая: «Прыёмныя мясцовых урачоў-венеролагаў перапоўнены з ранку да вечара»⁵.

Да восені 1917 г. у мінчан назапасілася стомленасць ад штодзённых грамадска-эканамічных праблем. Гэта псіхалагічная стомленасць у значнай ступені абумовіла тое, якім чынам у горадзе была ўсталявана савецкая ўлада. Удзельнік тых падзей, камуністычны дзеяч В. І. Солскі, узгадваў: «26 кастрычніка, раніцаю, па ўсім горадзе былі расклеены чырвоныя плакаты. Гэта быў “Загад № 1 насельніцтву Мінска і наваколля”. Ён быў падпісаны мінскім Саветам. Перад плакатамі збіраліся невялікія купкі людзей, чыталі іх даволі апатычна, ішлі далей... Здавалася, што горад быў паралізаваны. Не было ніякіх праяў энтузіязму ці, прынамсі, радасці. Нават салдаты, якія падтрымлівалі новую ўладу, былі змрочныя, неахвотна размаўлялі з прахожымі. У Савецкай настрой быў нервовы, але таксама не ўзняты, не радасны. У кастрычніцкія дні ні ў Мінску, ні на фронце не было ніякіх дэманстрацый, ніякіх мітынгаў ні за, ні супраць таго, што адбылося ў Петраградзе»⁶.

Заклучэнне

Такім чынам, паўсядзённае жыццё насельніцтва Мінска ў 1917 г. адлюстравала складаную рэчаіснасць пераходнага стану грамадства, транзіт ад імперскай да новай, рэспубліканскай сацыяльнай рэальнасці. Старая дзяржаўная канструкцыя была разбурана, новая знаходзілася на стадыі станаўлення. Рэвалюцыйны энтузіязм, што ахапіў мінчан вясной 1917 г., паступова знікаў пад уздзеяннем матэрыяльных умоў жыцця, якія ўвесь час пагаршаліся. Жыллёвы крызіс, інфляцыя, беспра-

цоўе, злачыннасць, эпідэмічныя захворванні і іншыя сацыяльна-эканамічныя праблемы ва ўмовах слабай дзяржаўнай улады прымусалі мінчан працоўваць індывідуальныя стратэгіі выжывання. Пералом эпох, што адбыўся ў 1917 г., найбольш балюча ўдарыў «маленькага» чалавека, які ў Вялікай рускай рэвалюцыі ўбачыў страту старога стабільнага жыцця, неспрыяльнае для яго развіццё рэвалюцыйных падзей, што да восені набылі характар гуманітарнай катастрофы, і няпэўныя перспектывы.

¹Станюта А. А. Стэфанія. Мінск, 1994. С. 11.

²Мінский голас. 1917. 24 мая (№ 2434). С. 3.

³Солский В. 1917 год в Западной области и на Западном фронте. Минск, 2004. С. 92.

⁴Варшав. утро. 1917. 23 авг. (№ 436). С. 3.

⁵Мінский голас. 1917. 27 мая (№ 2437). С. 3.

⁶Солский В. 1917 год в Западной области и на Западном фронте. Минск, 2004. С. 160.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Мазец В. Паўсядзённае жыццё поліса ва ўмовах ваеннага становішча: Мінск у 1914–1917 гг. // Знакамітыя мінчане. Мінск і Міншчына ў гады Першай сусветнай вайны: людзі і вайна : матэрыялы VIII беларус.-пол. навук.-тэар. канф. (Мінск, 9–10 крас. 2014 г.) / рэдкал.: А. Вялікі [і інш.]. Мінск, 2015. С. 5–21.
2. Рудович С. С. Повседневность революционного Минска 1917 г. в зеркале публицистики Дорофея Бохана // Мінск і мінчане: дзесяць стагоддзяў гісторыі. Крыніцы па гісторыі горада. Сацыяльныя структуры і паўсядзённасць (да 945-годдзя Мінска) : зб. навук. арт. / уклад. А. І. Груша. Мінск, 2012. С. 383–397.
3. Шибeko З. В., Шибeko С. Ф. Минск. Страницы жизни дореволюционного города. Минск, 1990.

References

1. Mazets V. [Polis everyday life in the circumstances of war: Minsk in 1914–1917]. *Znakamityja minchane. Minsk i Minshchyna w gady Pershaj susvetnaj vajny: ljudi i vajna* : materials of VIII Belarus.-Pol. sci.-theoret. conf. (Minsk, 9–10 April, 2014). Minsk, 2015. P. 5–21 (in Belarus.).
2. Rudovich S. S. [Everyday life of revolutionary Minsk in 1917 as it reflected in the newspaper articles of Dorofej Bohan]. *Minsk i minchane: dziesjac' stagoddzjaw gistoryi. Krynicy pa gistoryi gorada. Sacyjalnyja struktury i pawsjadzjonnasc' (da 945-goddzja Minska)* : collect. of sci. articles. Minsk, 2012. P. 383–397 (in Russ.).
3. Shibeko Z. V., Shibeko S. F. [Minsk. Pages of pre-revolutionary city life]. Minsk, 1990 (in Russ.).

Артыкул настуніў у рэдкалегію 21.04.2017.
Received by editorial board 21.04.2017.